

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 STOCKHOLM

AH ./ riksåklagaren angående synnerligen grov misshandel m.m.

(Hovrätten för Nedre Norrlands dom 2019-07-22 i mål B 787-19)

Högsta domstolen har beslutat att riksåklagaren ska svara skriftligen på vad som anförs om frågan om konkurrens i överklagandet. Jag vill anföra följande.

Inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom. Enligt min mening finns det inte skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

Åtalet

AH åtalades för synnerligen grov misshandel och grovt rån. Åklagaren påstod att AH tillfogat målsäganden allvarlig kroppsskada och smärta genom att skjuta honom med fyra kulor som träffat höger ben och höger lår/höft. Beskjutningen angavs först ha skett bakifrån, varvid målsäganden träffats av flera kulor i underbenet och fallit till marken. AH påstods därefter ha skjutit den liggande målsäganden med åtminstone en kula som träffat i låret/höften. AH har efter beskjutningen fällt yttrande med innebörd att målsäganden skulle ge honom pengar annars skulle han avlossa ytterligare skott mot honom. AH påstods därefter olovligen med tillägnelseuppsåt ha tagit ca 16 000 kronor från målsäganden.

Misshandeln påstods vara synnerligen grov eftersom gärningen varit livsfarlig och då AH tillfogat målsäganden bestående kroppsskada och orsakat honom synnerligt lidande samt då AH visat synnerlig råhet genom att i ett bostadsområde avfyra i vart fall sammanlagt tio skott mot den flyende målsäganden dels bakifrån, dels då denne legat sårad på marken.

Rånet angavs vara grovt då det begåtts under utövande av livsfarligt våld med skarpladdat vapen och då målsäganden tillfogats svår kroppsskada samt då AH visat synnerlig råhet.

Tingsrättens dom

Tingsrätten dömde AH för synnerligen grov misshandel, grovt rån, narkotikabrott och grovt vapenbrott till åtta års fängelse.

I tingsrättens domskäl berördes inte frågan om konkurrens.

Den synnerligen grova misshandeln ansågs ha ett straffvärde motsvarande sex års fängelse. När det gäller det grova rånet fann tingsrätten inte utrett att AH tagit mer än 500 kronor från målsäganden. Straffvärdet för rånbrottet ansågs motsvara fem års fängelse. Straffvärdena för det grova vapenbrottet och narkotikabrottet ansågs motsvara fängelse i 2 år 3 månader respektive 9 månader. Det samlade straffvärdet bedömdes motsvara fängelse i åtta år.

Hovrättens dom

Efter att AH överklagat ändrade hovrätten tingsrättens dom på så sätt att fängelsestraffets längd bestämdes till sju år.

Hovrätten ansåg det styrkt att rånet avsett åtminstone 15 000 kronor.

När det gäller frågan om konkurrens uttalade hovrätten följande.

Till rubriceringen hör också frågan om AH ska dömas för både synnerligen grov misshandel och grovt rån. I den juridiska litteraturen anges nämligen att grovt rån konsumerar grov misshandel (se Magnus Ulväng, *Brottlighetskonkurrens*, s. 597 och 601). Där anges dock att det är osäkert hur det förhåller sig om misshandeln är synnerligen grov. I rättspraxis har Högsta domstolen i NJA 2011 s. 89 punkten 11 uttalat att misshandel, *oavsett grad*, regelmässigt konsumeras av bl.a. grovt rån.

Enligt hovrättens uppfattning är det naturligt att endast döma för det sammansatta brottet rån och inte samtidigt döma för de olika beståndsdelarna av rånbrottet. Detta bör gällas oavsett allvaret i de olika beståndsdelarna eftersom det knappast fyller någon funktion att formellt bestraffa samma handlande två gånger. Brottslighetens straffvärde påverkas inte heller av hur många brott inom samma gärning som en gärningsman formellt döms för.

Det kan dock finnas undantag från en sådan princip. I detta fall är det oklart vilket motiv som AH hade när han inledningsvis avlossade sitt vapen mot JM. Enligt hovrätten är det något långsökt att han enbart hade till syfte att råna JM eftersom det knappast är rationellt att avlossa flera skott som träffar ett rånoffer när offret sannolikt lämnar ifrån sig egendom utan ett sådant inledande våld. Av vad som framgår av utredningen har också AH avlossat flera skott mot JM innan han begärt att få pengar av honom. En hel del talar därför för att AH inledningsvis hade ett annat syfte än att råna JM. Det framstår därför som att det huvudsakliga

våldet inte har använts i syfte att råna JM. I en sådan situation är det naturligt att döma för både synnerligen grov misshandel och grovt rån.

Hovrätten ansåg att straffvärdet för gärningen motsvarade ca sex års fängelse. Därtill kom det grova vapenbrottet, vars straffvärde motsvarade ett års fängelse, och narkotikabrottet. Det samlade straffvärdet för AHs brottslighet ansågs motsvara sju års fängelse.

Överklagandet

AH har yrkat att Högsta domstolen med ändring av hovrättens dom ska ogilla åtalet avseende synnerligen grov misshandel och grovt rån samt för övrig brottslighet döma honom till ett väsentligt kortare fängelsestraff.

Enligt AH bör han inte dömas för synnerligen grov misshandel och grovt rån i brottskonkurrens. Hovrätten anser att AHs inledande syfte med sitt agerande är avgörande för om man ska döma i brottskonkurrens eller lagkonkurrens. Enligt AH saknas stöd för denna slutsats i rättskällorna. I stället är det så att grovt rån ska konsumera eventuell misshandel. Utöver de rättskällor som hovrätten hänvisat till åberopar AH RH 2014:65 och Straffrättens gärningslära av Nils Jareborg.

Grunder

Den rättsliga regleringen

Synnerligen grov misshandel

Enligt 3 kap. 5 § brottsbalken döms den för misshandel som tillfogar en annan person kroppsskada eller smärta till fängelse i högst två år.

Om brott som avses i 5 § är att anse som grovt, döms enligt 3 kap. 6 § första stycket för grov misshandel till fängelse i lägst ett år och sex månader och högst sex år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen har tillfogat en svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller annars visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

Av paragrafens andra stycke följer att om brottet är att anse som synnerligen grovt, döms för synnerligen grov misshandel till fängelse i lägst fem och högst tio år. Vid bedömningen av om brottet är synnerligen grovt ska det särskilt beaktas om kroppsskadan är bestående eller om gärningen har orsakat synnerligt lidande eller om gärningsmannen har visat synnerlig hänsynslöshet.

Den särskilda straffskalan för synnerligen grov misshandel infördes genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2010. Lagändringen innebar att straff-

skalan för grov misshandel, som då var fängelse i lägst ett och högst tio år, delades upp. Det synnerligen grova misshandelsbrottet fick en straffskala som innefattade fängelse i lägst fyra och högst tio år. För annan grov misshandel dömdes till fängelse i lägst ett och högst sex år. I propositionen till lagändringen uttalades följande (se prop. 2009/10:147, s. 17 f.).

När det gäller de allvarligaste fallen av grov misshandel, t.ex. de där våldet medfört en bestående svår kroppsskada eller varit av närmast tortyrliknande slag, framgår av rättspraxis att straffvärdet inte annat än undantagsvis överstiger tre-fyra års fängelse. För strängare straff än så synes normalt krävas att misshandeln samtidigt lett till döden eller att gärningen ingått som ett led i ett annat allvarligt brott. Inte ens i de fallen används normalt den översta delen av straffskalan. De allvarligaste misshandelsbrotten måste dock anses vara så klandervärda att straffen bör ligga högre och närmare eller över straffen för dråp, som har ett straffminimum på sex år. Som jämförelse ska också nämnas att minimistraffet för grov våldtäkt och grovt rån är fyra år. Den nuvarande straffnivån för dessa fall av misshandelsbrott står alltså inte i proportion till brottens allvar och ligger inte heller på en rimlig nivå jämfört med andra brottstyper. Det finns därför behov av att höja straffnivån för dessa fall utöver vad som följer av regeringens övriga förslag. Detta kan ske genom en ändrad straffskala.

Regeringen uttalade att straffskalan för misshandel som är synnerligen grov borde sträcka sig från fyra till tio år. Ett minimistraff på fyra år ansågs återspegla väl på en lägsta nivå hur allvarligt detta brott är och motsvarade vad som är föreskrivet för grov våldtäkt och grovt rån (se a. prop., s. 19).

År 2017 höjdes minimistraffet för grov misshandel till fängelse i ett år och sex månader. För synnerligen grov misshandel höjdes minimistraffet till fängelse i fem år. Samtidigt gavs synnerligen grov misshandel en egen, formell, brottsbeteckning. I propositionen uttalades att uppsåtlig allvarligare våldsanvändning skulle mötas av en kraftigare reaktion än vad som var fallet före 2010 års lagändringar. Ett säkert och varaktigt förverkligande av den tidigare reformens syfte förutsatte vissa ytterligare lagändringar. För dessa ändringar borde en annan lagstiftningsmetod användas, som innebar att straffskalorna skärptes för flera allvarliga våldsbrott. Vidare konstaterades att med grov misshandel och synnerligen grov misshandel avses gärningar som riktar sig direkt mot offrets liv, hälsa och trygghet som givetvis också utgör en mycket allvarlig integritetskränkning. Brottsstyperna hörde redan av dessa skäl till kärnområdet för de allvarliga våldsbrotten, varför de skulle omfattas av insatserna för att förstärka effekten av 2010 års straffmättningsreform (se prop. 2016/17:108, s. 25 och 34 f.).

Grovt rån

Enligt 8 kap. 5 § första stycket brottsbalken döms den för rån som stjälar medelst våld å person till fängelse i lägst ett och högst sex år.

Av paragrafens andra stycke framgår att om ett förfarande som avses i första stycket med hänsyn till våldet eller övriga omständigheter är av mindre allvarlig art ska inte dömas för rån utan för annat brott som gärningen innefattar.

Om brott som avses i 5 § är grovt, döms enligt 8 kap. 6 § för grovt rån till fängelse i lägst fem och högst tio år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om (1) våldet har varit livsfarligt, (2) gärningsmannen har tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller annars har visat synnerlig råhet eller på ett hänsynslöst sätt har utnyttjat den rånades skyddslösa eller utsatta ställning, eller (3) gärningen har varit av särskilt farlig art.

2010 års straffmättningsreform syftade till att höja straffen för allvarliga våldsbrott och att öka spännvidden mellan straffen för brott i allmänhet. Rån och grovt rån omfattades av den generella höjning av straffnivåerna som avsågs med reformen. Straffskalorna ändrades emellertid inte (se prop. 2009/10:147, s. 13 f.).

Som nyss nämnts företogs år 2017 höjningar av minimistraffen för grov misshandel (till fängelse ett år och sex månader) och synnerligen grov misshandel (till fängelse fem år). Samtidigt höjdes minimistraffet för grovt rån till fängelse i fem år. Straffskalan för rån ändrades däremot inte, utan minimistraffet är fortfarande fängelse i ett år. I propositionen uttalades att det vid en jämförelse med de flesta andra förmögenhetsbrott är uppenbart att rån för med sig en förhållandevis mycket större integritetskränkning. Så kommer offret i direkt konfrontation med gärningsmannen och tvingas till underkastelse. Mot bakgrund av att rån brott utgör allvarliga brottstyper med jämförelsevis höga straffvärden borde straffskalorna skärpas. Proportionalitetsskäl kunde då anses tala för att en översyn av minimistraffen för rån och grovt rån borde ge samma resultat som när det gäller grov misshandel och synnerligen grov misshandel, vilket alltså skulle medföra en höjning till fängelse i ett år och sex månader respektive fängelse i fem år. En sådan höjning kom emellertid inte att göras beträffande rån av normalgraden eftersom detta brott i straffvärdehänseende tar sikte på handlande som kan vara av avsevärt mer skiftande karaktär än vad som är fallet med grov misshandel. Det ansågs därför finnas ett stort behov av en vidare straffskala för att kunna åstadkomma en nyanserad bedömning av straffvärdet. Minimistraffet för rån lämnades därför oförändrat. Motsvarande skäl ansågs dock inte göra sig gällande i fråga om straffskalan för grovt rån. Detta då gärningar med den rubriceringen ofta är väl planerade och inte sällan rymmer ett stort mått av hänsynslöshet. På samma sätt som i fråga om synnerligen grov misshandel höjdes därför minimistraffet för grovt rån från fängelse i fyra år till fängelse i fem år (se prop. 2016/17:108, s. 37).

Andra stycket i 8 kap. 5 § brottsbalken tillkom genom lagstiftning som trädde i kraft under senare delen av 1970-talet. I propositionen konstaterades att de händelseförlopp som faller under bestämmelserna om rån i allmänhet utgör

brott mot flera skilda lagrum som man emellertid av hänsyn främst till önskvärldheten av en samlad bedömning avstått från att tillämpa i konkurrens. Vidare uttalades följande 1975/76:42, s. 74 f.).

...- Med utgångspunkt från de i det föregående anförda exemplen synes det emellertid med fog kunna göras gällande att det i vissa fall likväl skulle vara mera adekvat att bedöma gärningsmannens förfaringssätt exempelvis som snatteri och misshandel eller stöld och olaga hot i stället för att alltid låta våldet, hotet eller tillgreppet, hur pass underordnat det än kan vara i sammanhanget, utgöra ett kvalifikationsmoment för rån. Straffskalorna för de enskilda brott som det här kan vara fråga om synes var för sig och såvitt gäller påföljden fängelse i varje fall med stöd av bestämmelserna om gemensamt straff för flera brott i 26 kap. 2 § BrB ge fullt tillräckligt utrymme för en straffmätning som är lämpligt avpassad till den aktuella brottsligheten. Det synes dessutom inte heller böra vara uteslutet att exempelvis ett tillgrepp som normalt skulle ha betecknats som snatteri kan komma att anses som så kvalificerat att det bör bedömas som stöld. En ordning som innebär att man på nu angivet sätt efter omständigheterna kan lägga rätt tyngdpunkt på de skilda brottsliga moment som ingår i händelseförloppet synes inte bara leda till ett rubriceringsmässigt bättre resultat än som blir fallet enligt gällande rätt utan bör även kunna verksamt bidra till en straffmätning som stämmer bättre överens med praxis i övrigt.

Nils Jareborg, Sandra Friberg, Petter Asp och Magnus Ulväng konstaterar att stöldfallet av rån innebär att ett stöldbrott genomförs med råntvång. Råntvånget måste utövas i anslutning till stölden, före eller samtidigt med att saken tas i besittning. Även om brottsbeskrivningen synes kräva att gärningsmannen själv ska ha utfört tvånget, är det enligt författarna rimligt att anse honom som rånare i gärningsmannaskap även när han med stölduppsåt har medverkat till tvånget, men inte utfört det själv. Däremot bör han inte anses ha begått rån, om han endast utnyttjar att någon har blivit utsatt för råntvång. I anslutning till detta noteras att i NJA 1975 s. 768 dömdes för misshandel och stöld, när gärningsmannen inte hade stölduppsåt vid misshandeln, men omedelbart därefter tillgrepp en av den angripne tappad sedel (se Jareborg/Friberg/Asp/Ulväng, Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2 uppl., 2015, s. 195).

Konkurrens mellan brott

Doktrinen

Enligt straffrättsligt språkbruk föreligger konkurrens när en domstol ställs inför frågan, om den ska döma över flera brott förövade av en viss gärningsman. En konkurrensfråga kan gälla om en person, som teoretiskt sett kan dömas för mer än ett brott, ska dömas för mer än ett brott (brottslighetskonkurrens). Brottslighetskonkurrens kan delas in i konkurrens mellan brottstyper (regelkonkurrens) och sådan konkurrens som avser konkreta gärningar (gärningskonkurrens). Olikartad konkurrens är för handen när gärningsmannen genom ett och samma händelseförlopp (samma gärningsenhet) överträder flera olika straffbestämmelser. Gärningsmannen kan då alltid dömas för flera olika brott. Det är dock inte ovanligt att någon av straffbestämmelserna anses vara subsidiär och att kon-

sumtion därför bör aktualiseras. Därvid avgörs konkurrensfrågan utifrån hur regleringen av regelkonkurrens är beskaffad (se Petter Asp/Magnus Ulväng/Nils Jareborg, Kriminalrättens grunder, 2 uppl., 2013, s. 459, 461 och 466 f.).

I fall av regelkonkurrens där det finns ett gemensamt tillämpningsområde mellan två olika straffbud, men där det inte är fråga om en fullständig överlappning, kan det sägas råda en presumtion för att båda brottsbeskrivningarna är tillämpliga. Presumtionen är emellertid inte särskilt stark, det är många gånger oklart om lagstiftaren verkligen avsett att flera lagrum ska tillämpas eller om endast ettdera lagrummet ska tillämpas. I vissa fall är svaret givet direkt i lagtexten genom en uttrycklig subsidiaritetsklausul och i andra fall kan det finnas vägledande uttalanden i lagmotiven. Om subsidiaritetsklausul saknas och ledning inte heller står att finna i förarbetena återstår att lösa konkurrenssituationen utifrån olika principer och tolkningsoperationer. I praxis anges en rad undantag från huvudregeln att båda straffbuden är tillämpliga. Gemensamt för dessa fall är att en straffvärdebedömning ger vid handen att tillämpning av båda straffbuden skulle innebära en omotiverad dubbelbestraffning. Om båda stadgandena är likartade med hänsyn till skyddsintresse, angreppsriktning, rättsligt sammanhang e.dyl. (har samma kriminalpolitiska grund) anses endast det strängare straffbudet tillämpligt. När utförandet av det ena brottet är en omständighet som kan göra att ett annat brott bedöms som grovt, är i allmänhet endast straffbudet rörande det senare tillämpligt. Vidare brukar i de fall det gemensamma tillämpningsområdet är stort och skillnaden i straffskala är påtaglig endast det strängare straffbudet tillämpas (se a.a. s. 483 ff.).

Ivar Strahl uttalar att det förekommer att domstol med stöd, inte av en tolkning av de ifrågakommande straffbuden utan av en bedömning av vad som i det konkreta fallet förevarit, finner sig böra döma för endast ett brott. Domstolen tar sig med andra ord friheten att i vissa fall oberoende av en tolkning av straffbuden såsom ett enda brott behandla vad den finner bör uppfattas såsom endast ett brott enligt ett naturligt betraktelsesätt. Att uppställa någon regel för vilka dessa fall är låter sig inte göra. Den brottsliga har i dessa fall begått brott enligt alla de straffbud vilkas rekvisit han uppfyllt, men han döms enligt det strängaste straffbudet (se Strahl, Ivar, Allmän straffrätt i vad angår brotten, 1976, s. 429).

Jack Ågren, Madeleine Leijonhufvud och Suzanne Wennberg konstaterar att det förekommer att lagen bryter ut en del av vad som inryms under ett straffstadgande till särbehandling i ett annat straffbud. Det senare straffbudet upprepar en kriminalisering, som sker genom det första mera generella straffstadgandet, men tillägger särskilda krav som gör att det framstår som en specialitet. Principen är den att en mer specifik brottsbeskrivning har företräde framför en mer allmän. Om kvalifikation talar man när straffskalan i det speciella stadgandet är strängare än i det generella stadgandet. Som ett exempel nämns att det

första alternativet av rån i 8 kap. 5 § brottsbalken (det s.k. stöldfallet) är en specialitet som brutits ut från stöldparagrafen till ett brott med strängare straffskala (se Ågren/ Leijonhufvud/ Wennberg, Straffansvar, 10 uppl., 2018, s. 180, se även Strahl, a. a., s. 417 f.).

Petter Asp, Magnus Ulväng och Nils Jareborg uttalar att råntvång utgör brott enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, men sådana brott konsumeras, utom mord och dråp. Både mord och dråp konsumerar rån (se a. a., s. 487). Jareborg har tidigare uttalat att grov misshandel konsumeras av grovt rån som förövas genom misshandeln (se Straffrättens gärningslära, 1995, s. 219).

I ett kapitel som behandlar subsidiaritet vid gärningsenhet uttalar Magnus Ulväng att misshandel, oavsett grad, regelmässigt torde konsumeras av grovt rån. Därvid hänvisas till rättsfallet NJA 2011 s. 89 (se Brottslighetskonkurrens, Om relationer mellan regler och fall, 2013, s. 480 f.).

Ulväng ger också en rad exempel på medbesträffade gärningar. Beträffande brotten mot person uttalas bland annat att grov misshandel konsumeras av grovt rån som förövas genom samma handlande. Därvid anmärks att är det fråga om flera brott förövade inom samma gärningsenhet tillämpas urvalsprincipen på grund av läran om regelkonkurrens (subsidiaritet) (se a.a., s. 597). Beträffande förmögenhetsbrotten uttalas bland annat att grovt rån konsumerar grov misshandel. I detta avseende uttalas följande i en fotnot (se a.a., s. 601).

Brottstypen grov misshandel delades år 2010 upp i två olika svårhetsgrader. Huruvida grovt rån konsumerar också synnerligen grov misshandel (BrB 3:6 st. 2) är oklart. För att så borde vara fallet talar det förhållandet att 2010 års reform endast delade upp straffskalan och att man före reformen inte tycks ha gjort något förbehåll om att de svåraste fallen av grov misshandel inte skulle konsumeras av BrB 8:6. Mot att låta grovt rån konsumera synnerligen grov misshandel talar rena straffvärdeskäl. Brott enligt BrB 3:6 st. 2 har som lägst ett straffvärde som motsvarar fängelse i fyra år. Likaså är straffskalorna för brottstyperna densamma. Det kan mot denna bakgrund diskuteras om det är rimligt att låta en synnerligen grov misshandel som förövas i anslutning till ett grovt rån helt konsumeras. En annan sak är att det naturligtvis kan vara frågan om samma våld som innebär en överträdelse av BrB 3:6 st. 2 och BrB 8:6. I så fall bör man undvika att dubbelbeakta samma omständigheter i försvårande riktning. Skulle det mot denna grund finnas anledning att konsumera misshandelsbrottet kommer konkurrensen att lösas på nivå 1.

I kommentaren till brottsbalken konstateras att Straffrättskommittén uttalade sig angående konkurrens mellan rånbrott och brott enligt 3 kap. (NJA II 1962 s. 207). Enligt kommittén råder mellan grov misshandel och grovt rån lagkonkurrens så att den tilltalade i de typiska fallen bör dömas för grovt rån med citering av 3:6 BrB. Är den uppsåtliga misshandeln inte grov, tänkte sig kommittén att 3 kap. inte bör citeras (se Bäcklund m.fl., Brottsbalken [version 17 april 2019, Zeteo], kommentaren till 8 kap. 65 § under rubriken konkurrensfrågor). Nils Jareborg uttalar att enligt Straffrättskommitténs tankegångar borde en kombi-

nation som ”grovt rån medelst grov misshandel” vara den riktiga rubriceringen. I praktiken torde de dock vara sällsynta (se Straffrättens gärningslära, 1995, s. 231).

Praxis

I NJA 2011 s. 89 hade hovrätten dömt den tilltalade för grov misshandel. Riksåklagaren gjorde i Högsta domstolen gällande att brottet skulle bedömas som synnerligen grov misshandel. Högsta domstolen meddelade prövningstillstånd beträffande frågan hur de misshandelsbrott som hovrätten funnit styrkta skulle bedömas och beträffande frågan om påföljd. I anslutning till ett resonemang om principerna för gradindelningen anmärkte Högsta domstolen att misshandel, oavsett grad, regelmässigt konsumeras av ansvar för de sammansatta brotten grov våldtäkt och grovt rån medan detta inte behöver vara fallet vid grovt olaga tvång (pinande till bekännelse eller annan tortyr).

I ”Människorovet” (Högsta domstolens dom den 19 juni 2019 i mål B 549-19) hade hovrätten dömt den tilltalade för människorov och grov misshandel. Högsta domstolen meddelade prövningstillstånd beträffande bland annat frågorna om rubricering av den gärning som hovrätten hade bedömt som människorov enligt 4 kap. 1 § första stycket brottsbalken och huruvida människorov konsumerar grov misshandel. Vad gäller frågan om konsumtion uttalade Högsta domstolen följande.

21. Människorov är fullbordat så snart gärningsmannen har bemäktigat sig och fört bort eller spärrat in offret med uppsåt att skada, tvinga till tjänst eller utöva utpressning (se p. 6). Brottskonstruktion får till följd att det inte sällan förekommer att andra brott begås i samband med att offret bemäktigas och förs bort eller spärras in, eller under det att frihetsberövandet består, t.ex. våldsbrott enligt 3 kap. brottsbalken.

22. Om det som gärningsmannen vill åstadkomma med hjälp av frihetsberövandet fullföljs efter det att människorovet har fullbordats, t.ex. misshandel, sexualbrott eller utpressning, ska det dömas särskilt för det brottet. Denna senare gärning ska då inte påverka gradindelningen när det gäller människorovet. Så är fallet oavsett om den sistnämnda gärningen är av lindrigare eller mera allvarligt slag.

23. Situationen är en annan om det är fråga om hot- och våldshandlingar som ingår i själva bemäktigandet eller bortförandet, t.ex. misshandel och olaga hot (3 kap. 5 § och 4 kap. 5 § brottsbalken). Sådana handlingar konsumeras – med hänsyn till den stränga straffskalan för människorov – i normalfallet av människorovet. Särskilt allvarliga våldshandlingar som representerar ett påtagligt straffvärde, t.ex. grov misshandel (3 kap. 6 §), bör emellertid inte konsumeras (jfr bl.a. Jareborg, a.a. s. 46 och Magnus Ulväng, Brottslighetskonkurrens, 2013, s. 482 f.). I de fall där detta medför att gärningsmannen döms både för människorov enligt 4 kap. 1 § första stycket och för grov misshandel kan det förhållandet behöva beaktas inom ramen för straffvärdebedömningen för att undvika ett opåkallat strängt straff för den samlade brottsligheten.

I RH 2014:65 (summariskt referat) hade tingsrätten dömt de tilltalade för grovt rån medelst synnerligen grov misshandel. Hovrätten fann att gärningen var att bedöma som grovt rån. Hovrätten ansåg vidare att våldet mot målsäganden var att bedöma som synnerligen grov misshandel. Misshandeln hade tortyrliknande inslag, bland annat hade målsäganden fått ett lillfinger avklippt med avbitartång. Hovrätten beaktade att agerandet med avbitartången hade ägt rum i slutskedet av rånet, att målsägandena inte gjorde något motstånd och att gärningen av allt att döma inte utfördes i syfte att underlätta för de tilltalade att tillgripa egendom. I stället framstod handlandet som inriktat enbart på att plåga målsäganden. När det gäller frågan om konkurrens uttalade hovrätten följande.

Det kan således konstateras att ett och samma händelseförlopp uppfyller rekvisiten för två mycket allvarliga brott. Tingsrätten har i enlighet med åklagarens yrkande dömt de tilltalade för grovt rån medelst synnerligen grov misshandel, vilket innebär att tingsrätten har dömt i lagkonkurrens för ett brott (grovt rån) men citerat även ett annat brott (synnerligen grov misshandel) i domslutet. Denna teknik förespråkades av Straffrättskommittén (jfr NJA II 1948 s. 370 och NJA II 1962 s. 207 samt även Holmqvist m.fl., Brottsbalken, En kommentar, BrB 8:6 s. 2, maj 2012). Kombinationen "grovt rån medelst grov misshandel" har dock av allt att döma varit ovanlig i praxis (se Nils Jareborg, Straffrättens gärningslära, s. 231). Det har i litteraturen ansetts oklart om även brottet synnerligen grov misshandel, som infördes år 2010, bör konsumeras av grovt rån (se Magnus Ulväng, Brottslighetskonkurrens - om relationer mellan regler och fall, s. 601). Hovrätten finner emellertid inte anledning att ändra tingsrättens rubricering. Omständigheterna kring rånet är, oaktat våldet mot M1, av mycket allvarligt slag. Det aktuella våldet kan enligt hovrättens bedömning inte anses ha beaktats två gånger i försvärande avseende genom att misshandelsbrottet citeras i domslutet.

Min bedömning

Hovrätten har dömt AH för både synnerligen grov misshandel och grovt rån. AH har dömts för att ha skjutit flera skott mot den flyende målsäganden varav tre träffade denne. Efter att målsäganden fallit till marken sköt AH honom med ytterligare ett skott. Kulorna träffade målsägandens ben och lår/höft. Det var i slutdelen av händelseförloppet som AH siktade mot målsäganden och krävde pengar. AH sköt därefter mot målsäganden, varefter denne kastade pengarna mot AH.

Som framgått i det föregående uttalas i den juridiska litteraturen att grovt rån konsumerar grov misshandel. Hur det förhåller sig med synnerligen grov misshandel synes emellertid uttryckligen endast ha berörts av Magnus Ulväng, som i en fotnot uttalar att det är oklart huruvida grovt rån konsumerar synnerligen grov misshandel.

I rättspraxis har Högsta domstolen i NJA 2011 s. 89 anmärkt att misshandel, oavsett grad, regelmässigt konsumeras av bl.a. grovt rån. Konstateras bör att någon fråga om konkurrens mellan misshandelsbrott och rånbrott inte var aktuell i målet. Uttalandet gjordes i anslutning till ett resonemang om principerna för gradindelningen. Högsta domstolen har vidare nyligen i "Människorovet"

uttalat sig om frågan om människorov konsumerar grov misshandel. Här konstaterar Högsta domstolen att människorov är fullbordat så snart gärningsmannen har bemäktigat sig och fört bort eller spärrat in offret med uppsåt att skada, tvinga till tjänst eller utöva utpressning. Brottets konstruktion får till följd att det inte sällan förekommer att andra brott begås i samband med att offret bemäktigas och förs bort eller spärras in. Högsta domstolen uttalar att gärningar som ingår i själva bemäktigandet eller bortförandet, t.ex. misshandel, i normalfallet konsumeras av människorovet. Detta på grund av den stränga straffskalan för människorov (fängelse lägst fyra och högst arton år, eller på livstid). Enligt Högsta domstolen bör emellertid särskilt allvarliga våldshandlingar som representerar ett påtagligt straffvärde, t.ex. grov misshandel, inte konsumeras. I de fall där detta medför att gärningsmannen döms både för människorov och för grov misshandel kan det förhållandet behöva beaktas inom ramen för straffvärdebedömningen för att undvika ett opåkallat strängt straff för den samlade brottsligheten.

Grovt rån och synnerligen grov misshandel har identiska, stränga, straffskalor. Rån är ett förmögenhetsbrott. Fråga är om stöldbrott som med hänsyn till inslaget av våld eller hot om våld är så allvarligt att det motiverat en särskild brottsrubricering och straffskala. De omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om ett rån är att anse som grovt överensstämmer till stor del med motsvarande omständigheter i bestämmelsen om grov misshandel. De omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömningen av om en misshandel är synnerligen grov är däremot, av naturliga skäl, mera graverande. I sammanhanget bör också nämnas att tillkomsten av 8 kap. 5 § andra stycket brottsbalken motiverades av att det i vissa fall skulle vara mera adekvat att bedöma gärningsmannens förfaringssätt exempelvis som snatteri och misshandel eller stöld och olaga hot i stället för att alltid låta våldet, hotet eller tillgreppet, hur pass underordnat det än kan vara i sammanhanget, utgöra ett kvalifikationsmoment för rån. Den nya bestämmelsen ansågs innebära att man efter omständigheterna kan lägga rätt tyngdpunkt på de skilda brottsliga moment som ingår i händelseförloppet.

Med hänsyn till att grovt rån och synnerligen grov misshandel har samma straffskala, att de omständigheter som kvalificerar en misshandel som synnerligen grov är mera graverande än vad som är fallet vid grovt rån och att minimistraffet för synnerligen grov misshandel är fängelse i fem år, det är således fråga om synnerligen allvarliga våldshandlingar som representerar ett mycket högt straffvärde, anser jag att grovt rån inte bör konsumera synnerligen grov misshandel. I stället bör dömas för båda brotten. En annan sak är att straffvärdebedömningen ska utföras på ett sådant sätt att det inte döms till ett opåkallat strängt straff för den samlade brottsligheten.

Till det sagda kommer att tyngdpunkten på de brottsliga moment som i det nu aktuella fallet ingår i händelseförloppet ligger på våldsutövandet, medan

stöldmomentet får anses som underordnat i sammanhanget. AH har skjutit fyra skott som träffat målsäganden i ben/lår/höft. Som framgått i det föregående har hovrätten funnit att en hel del talar för att AH inledningsvis hade ett annat syfte än att råna målsäganden och att det därför framstår som att det huvudsakliga våldet inte har använts i ett sådant syfte. Enligt hovrätten har AH således när han avlossade de inledande skotten inte handlat med för rån erforderligt stöld- uppsåt. Jag delar hovrättens uppfattning att det i en sådan situation är naturligt att döma för både synnerligen grov misshandel och grovt rån.

Sammanfattningsvis anser jag att hovrättens dom är riktig; AH bör dömas för synnerligen grov misshandel och grovt rån. Nämnas bör att hovrätten uttalat att brottslighetens straffvärde inte påverkas av hur många brott inom samma gärning som en gärningsman formellt döms för.

Processuella frågor

Frågan om prövningstillstånd

Prövningstillstånd får enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en överprövning kan sålunda enligt motiven inte föranleda dispens på denna grund (se Fitger m.fl., Rättegångsbalken [version 1 april 2019, Zeteo], kommentaren till 54 kap 10 §).

Högsta domstolen har avgränsat sitt föreläggande till att avse frågan om konkurrens mellan grovt rån och synnerligen grov misshandel. Som nämnts besvaras frågan inte i den juridiska litteraturen. Magnus Ulväng har uttalat att det är oklart huruvida grovt rån konsumerar synnerligen grov misshandel.

Som framgått i det föregående anmärkte Högsta domstolen i NJA 2011 s. 89 att misshandel, oavsett grad, regelmässigt konsumeras av bl.a. grovt rån. Någon fråga om konkurrens mellan misshandelsbrott och rånbrott var emellertid inte aktuell i målet. Uttalandet gjordes i anslutning till ett resonemang om principerna för gradindelningen. Enligt min mening går det inte att utifrån denna Högsta domstolens anmärkning dra någon bestämd slutsats om huruvida synnerligen grov misshandel konsumeras av grovt rån. I "Människorovet" uttalade Högsta domstolen att särskilt allvarliga våldshandlingar som representerar ett påtagligt straffvärde, t.ex. grov misshandel, inte konsumeras av människorov, trots det sistnämnda brottets mycket stränga straffskala. Uttalandet talar enligt min mening med viss styrka för att grovt rån inte ska anses konsumera synnerligen grov misshandel som ju som lägst har ett straffvärde motsvarande fem års fängelse. Vad gäller praxis bör också nämnas att det finns ett refererat (summa-

riskt referat) hovrättsavgörande i vilket dömt för grovt rån medelst synnerligen grov misshandel.

Mot bakgrund av det sagda kan konstateras att rättsläget inte är klart och att det därför i och för sig skulle vara av vikt för ledning av rättstillämpningen om Högsta domstolen uttalade sig om den aktuella konkurrensfrågan. I det nu aktuella målet ligger emellertid tyngdpunkten i händelseförloppet på våldsutövandet, medan stöldmomentet är underordnat i sammanhanget. Hovrätten har funnit att det huvudsakliga våldet inte har använts i syfte att råna målsäganden. AH har således när han avlossade de inledande skotten inte handlat med för rån erforderligt stölduppsåt. Enligt min mening finns det i en sådan situation mycket starka skäl för att döma för synnerligen grov misshandel och grovt rån. Till detta kommer att hovrätten klargjort att synen på konkurrensfrågan inte har påverkat brottslighetens straffvärde. I målet hade AH således dömts till ett lika långt fängelsestraff för det fall hovrätten låtit det grova rånet konsumera den synnerligen grova misshandeln.

Sammanfattningsvis anser jag att det inte finns tillräckliga skäl för att meddela prövningstillstånd i målet.

För det fall Högsta domstolen skulle finna skäl att pröva AHs överklagande bör enligt min mening övervägas att meddela ett partiellt prövningstillstånd. Utgångspunkten för prövningen bör i så fall vara vad hovrätten funnit styrkt beträffande gärningen (åtalspunkt 1 i bilaga 1 till tingsrättens dom). Tillståndet bör avse frågan om vilket eller vilka brott AH ska dömas för.

Bevisning m.m.

Jag ber att få återkomma med bevisuppgift och synpunkter på målets fortsatta handläggning för det fall Högsta domstolen skulle komma att meddela prövningstillstånd.

Katarina Johansson Welin

Lars Persson

Kopia till:

Utvecklingscentrum Stockholm
Utvecklingscentrum Göteborg
Åklagarkammaren i Gävle (AM-20637-18)